

Висновки... Таким чином, М.О.Корф як педагог-новатор не лише створив основи нашої сучасної початкової школи, але й сам особисто виховав покоління творчих вчителів і заклав фундамент системи такого виховання на курсах підвищення кваліфікації вчителів, яка функціонує і в наш час.

Література

1. Вежлев А.М. Учительские съезды и курсы в России (вторая половина XIX века). // Советская педагогика. – 1958. – №7. – С.78-88.
2. Корф Н.А. Педагогический съезд Александровского уезда III-го участка в 1869 году. – ЖМНП. – 1879. – Ч.152. – Отд.4. – С.200-209.
3. Корф Н.А. Учительские съезды. / Наше школьное дело: Сб. статей по училищеведению. – М.: Изд. Братьев Салаевых, 1873. – С.25-36.
4. Кушніренко І., Жилінський В. Напівзабуті імена... – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2004. – 118 с. – С.27-28.
5. Отчет о занятиях учительского съезда в г.Бердянске под руководством почетного члена Московского университета Барона Николая Александровича Корфа с 10-го по 16-е июня 1883 года. – Бердянск, 1884. – 270 с.
6. Песковский М.Л. Барон Николай Корф. Его жизнь и общественная деятельность. – Песталоцци. Новиков. Каразин. Ушинский. Корф: Биографические повествования. – Челябинск: Урал, 1997. – С.396-500.
7. Систематический свод постановлений и распоряжений Полтавского губернского земства за первые шесть трехлеть (с 1865 по 1882 год включительно). – Вып. 2. – Полтава, 1886. – С.1076.
8. Съезд в г.Херсоне учителей и учительниц начальных народных школ Херсонской губернии под руководством почетного члена Московского университета барона Н.А.Корфа, 7-21 июля 1881 г. – Херсон: Типография Н.О.Ващенко. – 177 с.

Анотація

У статті розглядається проблема заснування видатним педагогом XIX ст. М.О.Корфом курсів підвищення кваліфікації вчителів початкового навчання і його особистий вклад у виховання на цих курсах покоління творчих вчителів.

Аннотация

В статье рассматривается проблема основание выдающимся педагогом XIX ст. Н.А.Корфом курсов повышения квалификации учителей начального образования и его личный вклад в воспитание на этих курсах поколения творческих учителей.

Подано до редакції 28.02.2008.

© 2008

Барановська І.Г.

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ МУЗИЧНИХ ТРАДИЦІЙ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У період розбудови державності України, духовного відродження українського народу, переходу до ринкових відносин та входження нашої країни у високоцивілізоване світове співтовариство провідна роль у формуванні підростаючого покоління належить педагогічній освіті. Демократичні перетворення та суспільні потрясіння в країні призвели до необхідності перегляду педагогічних концептуальних позицій та методики роботи з учнями. Стало очевидним, що соціальна реальність (загострення економічних, політичних і національних суперечностей) принципово змінили механізми взаємовідносин, пріоритети життєвих цінностей та ідеалів, призвели до загального погіршення взаємин між людьми, зниження рівня як загальної, так і моральної культури особистості. Сьогоднішній школі потрібні нові концепції, парадигми і технології виховання, що здатні забезпечити підготовку школярів до життя в суспільстві з новим соціально-економічним укладом.

Наукові педагогічні дослідження, виховна практика переконливо доводять, що дитина потрібна перебувати під постійним впливом культури свого народу, його традицій.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є розкриття мистецько-педагогічного потенціалу українських народних музичних традицій в процесі музичного навчання.

У шкільній та позашкільній системах освіти залучення до українських народних музичних традицій відбуваються в процесі опанування дисциплін гуманітарного циклу (українознавство, естетика, краєзнавство, історія України, народознавство, музика, образотворче мистецтво тощо), занять у студіях народної творчості, гуртках народних ремесел, фольклорних ансамблях, в період підготовки та проведення фольклорно-етнографічних подорожей, свят рідної мови, обрядових дійств (вечорниці, вертеп, зустріч весни тощо). Всі ці форми навчально-виховної роботи покликані сприяти цілісній мистецько-педагогічній підготовці, допомогти цілеспрямованому формуванню стійких духовно практичних установок особистості щодо необхідності освоєння традиційного народного досвіду, глибше зрозуміти навколишню дійсність, поповнити свій інформаційний художній фонд, осмислити характерні риси й самобутність народної музичної творчості й, разом з тим, розвинути художньо-творчі здібності підростаючої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Вивчаючи питання впливу українських народних музичних традицій на художньо-творчий розвиток учнів у процесі музичного навчання ми спиралися на праці науковців, присвячені таким проблемам: типологічному аналізу українського музичного фольклору та традицій народного ансамблевого музикування (О.Воропай, К.Квітка, Г.Танцюра, Т.Чернігівець, А.Іваницький, Д.Яворницький); історичному виникненню ансамблів та їх жанрової приналежності (Л.Архімович, В.Водяний, А.Ригельман, В.Яшкін); вивченню та систематизації українських народних інструментів (Є.Бобровников, А.Гуменюк, П.Іванов, М.В.Лисенко, І.Мацієвський, І.Скляр, М.Черкаський, Г.Хоткевич) визначенню та перевірці ефективних умов діяльності народно-інструментальних колективів (П.Богонос, І.Климчик, В.Лапченко, М.Т.Лисенко, І.Скляр); обґрунтуванню виховного впливу українських народних традицій (К.Ушинської, В.Сухомлинський, М.Стельмахович, О.Отч, О.Рудницька, В.Стрельчук, А.Шевчук та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження... Українські народні музичні традиції являють собою одну з найважливіших сторін багатовікового розвитку культури мільйонних мас людей, творчу спадщину багатьох поколінь невідомих народних співців, розповідачів, майстрів інструменталістів. Вони розкривають перед нами нескінченний світ щирості, мудрості, щедрого народного таланту. Адже традиційність як характерна риса народного життя існує у синкретичній єдності усіх своїх сторін: моральних, трудових, етичних, естетичних, тощо. "Виховання – це насамперед "вбирання в себе" кожною особистістю культури рідного народу. Вона допомагає передачі, освоєнню і творчому використанню нинішніми поколіннями досвіду попередніх поколінь, забезпечує продовження у віках культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів, творить з вихованця людину даної епохи" [6, с.33-34].

Народні традиції мають глибоке коріння. Вони соціально обумовлені і завжди пов'язані з середовищем. Традиції українського народу є суспільними національними цінностями, елементами культурної спадщини, що історично склалися й набули сталої форми з давніх часів, вони зберігаються, передаються та оновлюються у суспільстві в цілому чи окремих соціальних групах.

Аналіз тематики музикознавчих досліджень показав, що не існує єдиного тлумачення поняття українських народних традицій в галузі ансамблевого музикування. Тому, доречним, на наш погляд, буде розглянути поняття "традиції" з точки зору різних наукових підходів, а також виділити в ньому основні параметри та зв'язки, що дозволить нам визначитися із поняттям "українські народні музичні традиції".

За тлумачним словником "традиція" (tradition) – перекладається з латинської мови як переказ [7, с.227]. Вона проявляється у вигляді здавна звичних, усталених, стереотипних знань людської культури, що переказуються наступним поколінням.

У філософському розумінні традиції – це суспільні цінності, які набули сталої форми й передаються наступним поколінням та зберігаються протягом тривалого часу в суспільстві загалом чи в окремих соціальних групах, тобто це "самодіяльна колективна творчість народних мас, що виростає на ґрунті їхнього трудового життя і побуту, відбиває багатовіковий досвід і мудрість, є втіленням народних ідеалів, кращих загальнолюдських і національних рис і почуттів"[8, с.476].

В естетиці традиції складають "цілісні формально-змістові структури, які несуть у собі найбільш цінні художні досягнення людства (жанрові, родові, видові особливості мистецтва); зображувально-виражальні засоби, властиві спеціальним формам мистецтва конкретного народу" [5]. "Традиційне" вважається важливим атрибутом народної культури, і вживається для визначення стабільності і сталості суспільних відносин, а також для визначення солідарності особистості із загальноприйнятими нормами поведінки даної спільноти людей. Цікаво, що у переважній більшості визначень народної культури, "традиційність" проголошується її головною властивістю. Атрибутами традиції виступають наступні ознаки: стабільність, константність, сталість, регулярна повторюваність, наслідування [2].

У сучасних та історично простежених проявах української традиції співіснують, розвиваються стійкий (стабільний, автохтонний) і новаторський (сприйнятий ззовні) аспекти. Стійкий аспект, як зазначає В.Греченко – "це культурна традиція, завдяки якій відбувається накопичення і передавання колективного досвіду в історії, так, що кожне нове покоління людей може аналізувати цей досвід, спираючись на створене попередніми генераціями. Новаторський аспект – це традиція забарвлена сучасними, регіональними, особливостями" [2, с.11]. Традиції дійшли до нас із доісторичних часів і добре збереглися до початку ХХ ст. Особливо це проявилось в ментальності та способі життя українців [2].

Культура не може існувати без традицій. Культурна традиція як сукупність історичного досвіду є важливою умовою не тільки існування, а й розвитку культури. Завдяки їй, звертав увагу Г.Ващенко, "зберігається і розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, зберігається релігія, звичаї, здобутки мистецької творчості, світогляд, народні ідеали – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших" [1]. Не тільки людина є творцем культури, а й культура творить людину. О.Рудницька зазначає, що в такій взаємодії людина виступає об'єктом культурного впливу, носієм культурних цінностей та суб'єктом культурної творчості [6].

В етнографічному контексті традиція – це процес позабіологічної передачі від покоління до покоління усталених культурно-побутових особливостей [3]. Традиції народного мистецтва, народної творчості, художні промисли формувалися в трудовій діяльності людей і позначалися на ній. Кожне традиційне народне свято є могутнім стимулом для саморозвитку та самореалізації людини. “Мистецькі традиції слугують важливим фактором формування культури людини, її різнобічного розвитку, складають основу виховання дітей, мають поліфункціональний вплив на них”, – вважає К.Чистов [9, с.75].

Предметом традиції у фольклористиці виступає естетичний, утилітарний, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь, котрий несе в собі цінності, що далеко виходять за рамки часу, відображеного в піснях або казках. Передача досвіду передбачає оволодіння ним, включення у сучасне життя, інакше традиція стає “архаїкою”. “Без відтворення немає традиції” – наголошує К.Чистов. Особливо важливо, що оволодіння традиціями означає не тільки ознайомлення з ними, а й перетворення художньо-естетичного, культурного досвіду людства у необхідність власного розвитку [9]. Ключові поняття життєдіяльності традицій Е.Маркарян об’єднує таким формулюванням: це механізм акумуляції (накопичення), трансмісії (передачі) і асимиляції (реалізації) культурного досвіду [4, с.78-96].

Характерним є простежування рис традиційності, починаючи з первісного мистецтва і до сучасної культури, у його первинних і вторинних формах [2]. До первинних форм відносять репродуктивні зразки, які ґрунтуються на першоджерелі (автентичний репертуар), вторинні форми (продуктивні, “фольклоризм”), зберігаючи фольклорну основу, постійно активно оновлюються. Вони створюються частіше у професійному та самодіяльному середовищі, зовні схожі з традиційним, але виконують нетрадиційні функції завдяки включенню у нові культурно-побутові умови (сценічні, навчальні). Продуктивні і вторинні форми музичного та пісенно-інструментального фольклору частіше називають народними та народно-сценічними. Крім величезної культурно історичної інформації, фольклорні твори здатні впливати на почуття нашого сучасника емоційно – “за законами краси” [3, с.5]. З усною і колективною формою передачі традиції пов’язані такі властиві фольклору ознаки, як виконавство, імпровізаційність та варіативність [3].

Безпосередньою складовою народних традицій є традиції музичні, які охоплюють усі види і жанри народної музики. Українські народні музичні традиції загалом позначені художньо-тематичною і стильовою єдністю, хоча мають регіональну специфіку, яка полягає передусім у характері музичного строю фольклору, його ладовій, інтонаційній та метро-ритмічній будові. В народній українській музиці шляхом тривалого добору, поступової кристалізації виробився комплекс самобутніх художніх засобів і стильових закономірностей музичної виразності.

Розглядаючи типові прояви основних засобів музичної виразності народних музичних традицій у сфері мелосу, ладу, ритму, форми тощо, слід виходити з реальної виконавської природи усього фольклору. Віддзеркалюючи рівень свідомості народу, фольклор зберігає значення найпершої художньої переробки чуттєво-практичного досвіду. Народні музичні традиції майже ніколи не існують у чистому вигляді, поза зв’язком з відповідними діями, наприклад трудовими, обрядовими, а також поза історичними, регіонально-етнічними, соціальними умовами.

Отже, розглянувши різні тлумачення поняття “традиції”, можна констатувати, що кожне з представлених визначень є правомірним. Оскільки традиції являють собою інтегроване явище народного і професійного мистецтва, що вивчається філософією, естетикою, етнографією, фольклористикою, мистецтвознавством одночасно, то за вихідне логічно взяти таке тлумачення поняття: традиції – це культурні цінності народу, певної нації у вигляді реальних мистецьких досягнень (жанри, види, зміст, засоби, репертуар творів тощо) на основі досвіду мистецтва минулого, зосередженого у первинних фольклорних і вторинних загальнонаціональних народних формах самодіяльного та професійного мистецтва. Воно дозволяє бачити в традиціях ансамблевого музикування багатівіковий досвід народного мистецтва.

Досліджуючи мистецько-педагогічний потенціал українських народних музичних традицій, неможливо обминути процес спілкування з музичними творами. Вони виступають, певною мірою “комунікативним полем”, що забезпечує спілкування людей різних національностей і культур, робить можливим передачу основних художньо-творчих досягнень людства новим поколінням. Стаючи зв’язком для ідей і почуттів, українські народні музичні традиції активізують різні сфери пізнання людини, збагачують її духовне життя.

Могутній виховний потенціал закладений не лише в різножанрових творах народної музики, а й у великій кількості музичних інструментів, серед яких – скрипка, сопілка, цимбали, дримба, трембіта, флюярка та ін. Недарма в народі кажуть: “Коли флюяра грає, в грудях серце тає”. З давніх часів дітей в сім’ї завжди прилучали до музики через слухання музичних творів та навчання грі на музичних інструментах. Народна традиційна педагогіка завжди покладала на музику, як і на мистецтво взагалі великі надії саме з виховного погляду. Підтвердженням цього є народні слова, що людина, яка тримає в руках скрипку, не здатна заподіяти зло. Народні прислів’я твердять: “Як музика іскриста, то й душа чиста”, “Здоров’я, розум і сопілка – мудра спілка”.

Українські народні музичні традиції забезпечують гармонію виховного, музичного та художньо-творчого розвитку особистості, сприяють збагаченню її емоційно-почуттєвої сфери, розвивають пізнавальну та творчу

активність, допомагають включитися у процес засвоєння та творення художньо-естетичної культури своєї нації, здійснюють саморозвиток та самореалізацію особистості шляхом підвищення професійного та духовного рівня тощо. Вони допомагають їй зберегти зв'язок із минулим через спілкування з творами народного мистецтва.

На наш погляд, традиції виступають не тільки художнім відображенням життя, але відіграють важливу роль у становленні, вихованні та творенні людської психології, оскільки, впливаючи на внутрішній світ особистості, виховують в людини здатність орієнтуватися в навколишньому житті, пробуджують сприйнятливості до прекрасного, стимулюють розвиток образного, творчого мислення, асоціативної пам'яті, художньої уяви, сприяють культурному збагаченню, становленню та самореалізації творчої індивідуальності.

Висновки... Таким чином, реалізація пізнавальних можливостей мистецької діяльності передбачає актуалізацію тих педагогічних засобів, які виходять із усвідомлення внутрішньої сутності українських народних музичних традицій та враховують провідні позиції гуманістичної парадигми педагогічної освіти.

Література

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. – К.: Вид. спілка, 1997. – 416 с.
2. Історія світової та української культури. Підручник для вищих навчальних закладів. /За ред. В.Греченко, І.Черній, В.Кушнерук, В.Режков. – К.: Літера, 2000. – 464 с.
3. Корній Л. Історія української музики. Підручник для вищих навчальних закладів. – К.-Х.-Н., 1998. – Ч.1. – 314 с.
4. Маркарян Э.С. Узловые проблемы теории культурной традиции // Советская этнография. – 1981. – №2. – С. 78 – 96.
5. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія /За ред., передмова і післямова Н.Г.Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
6. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
7. Тлумачний словник української мови /Ред. Д.Г.Гринчишин. Укл. В.Л.Карпова, Л.М.Полюга. – 3-є вид. перероб. і доп. – К: Освіта, 1999. – 300 с.
8. Українознавство: Посібник. /Укладачі: В.Я.Мацюк, В.Г.Пугач. – К.: Зодіак – ЕКО, 1994. – 399 с.
9. Чистов К.В. Народные традиции и фольклор: Очерки теории. – Л.: Наука, 1986. – 303 с.

Анотація

Стаття присвячена проблемі вивчення української народної музичних традицій в процесі навчання музики. Проведено ретроспективний аналіз поняття “народні традиції”.

Аннотация

Статья посвящена проблеме важности изучения украинских народных музыкальных традиций в процессе обучения. Произведен ретроспективный анализ понятия “народные традиции”.

Подано до редакції 23.01.2008.

© 2008

Бойван О.С.

ІДЕЇ ГУМАНІСТИЧНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВАННІ В ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

“І що то за чудо-людина. Найщасливіша з усіх істот і гідна всезагального захоплення – може досягнути найвищого злету або впасти у найглибшу прірву. Хіба не дивовижні її хамелеонство, мінливість подоби й химерність характеру”.

Джованні Піко делла Мірандола

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні проблема людини, її ролі й місце у сучасному світі стала не лише теоретично-актуальною, але і гостро соціальною проблемою, що зачіпає основи людського буття. Тому однією з найважливіших тенденцій розвитку сучасної педагогічної науки є орієнтація на людину, її духовний розвиток. Не дивно й те, що це питання змістилося в центр теоретичного осмислення цілого комплексу наук: філософії, педагогіки, психології, медицини тощо.

Призначення освіти XXI століття – відродження людського в людині, розвиток свідомого і творчого ставлення до життя, її духовне вдосконалення [5, с.9]. Багатовіковий процес одухотворення людства органічно пов'язаний із гуманізацією відносин у всіх сферах соціального життя. За цих умов активним суб'єктом завжди була і є людина, яка, насамперед, керується у своїй суспільно-корисній діяльності та поведінці гуманістичними цінностями, має високий рівень самосвідомості, самоорганізації і відповідальності. Перед педагогічною наукою постає проблема: розробити гуманістичні засади взаємодії дорослих і дітей, сприяти усвідомленню вихованцем об'єктивної реальності і духовних засад як цілісного світу людини. Актуальність даної проблеми обумовлена необхідністю подолання авторитарних тенденцій, що безкомпромісно закріпилися у нашій системі освіти у взаєминах педагогів й учнів.

Оскільки, авторитарне виховання ґрунтується на безумовному визнанні авторитету вихователя й підпорядкуванні волі вихованця, та за цих умов вихованець виступає об'єктом, а процес виховання є цілеспрямованим впливом на особистість з метою формування в ній запланованих якостей. Гуманістична